

Даценко Аліна Юріївна

Шляхи забезпечення балансу між свободою слова та її цензурними обмеженнями в умовах гібридної війни

УДК 327.5:316.776.23
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-1.4>

Даценко Аліна Юріївна
аспірант
Національного інституту
стратегічних досліджень
вул. Пирогова, 7А, Київ, Україна

Стаття присвячена проблемі пошуку балансу між забезпеченням свободи слова й необхідністю введення її обмежень внаслідок інформаційної агресії з боку Російської Федерації, спрямованої на дестабілізацію внутрішньополітичної обстановки, зниження можливості народу України чинити опір країні-агресору.

На основі аналізу досвіду й практики Європейського суду з прав людини у справах, що стосувались обмеження свободи слова в умовах збройного конфлікту, а також напрацювань провідних вітчизняних науковців і представників експертного медіасередовища щодо обґрунтування шляхів, які допоможуть збалансувати гарантування свободи слова й доступу до інформації з необхідними обмеженнями через безперервну гібридну війну, запропоновані до реалізації практичні заходи у сфері регулювання інформаційного простору України.

Ці заходи передбачають насамперед вироблення та поступове впровадження в українське журналістське середовище універсальних правил, професійних принципів і стандартів роботи на час збройних конфліктів. Перша група стандартів стосується професіоналізму представників засобів масової інформації щодо повноти й точності надання інформації про боротьбу з країною-агресором, що сприятиме відкритим суспільним обговоренням консенсусних довгострокових рішень щодо проблем гібридної війни. Друга група пов'язана із забезпеченням безпеки журналістів через проблеми, що виникають під час виконання ними професійних обов'язків (особиста безпека, безперешкодність роботи).

Наступним принциповим кроком має стати проведення реальної деолігархізації (демонополізації) засобів масової інформації, що допоможе журналістам зберігати стандарти журналістики (а не виконувати вказівки власників щодо замовних матеріалів, у тому числі проросійської спрямованості), а державі – виробити нові прозорі правила гри на ринку медіа, які б позбавили можливості олігархів використовувати їх як інструмент впливу чи тиску, тим самим забезпечивши реальну свободу слова в умовах війни.

Комплексна реалізація цих заходів організаційного й методично-нормативного характеру дозволить підвищити рівень забезпечення інформаційної безпеки держави в умовах інформаційної війни.

Ключові слова: державна політика у сфері інформаційної безпеки, інформаційна війна, захист інформаційного простору, свобода слова, дезінформація, цензура.

Вступ. Пошук балансу між правом на свободу слова й забезпеченням інформаційної безпеки, й у такому контексті – захисту національних інтересів і територіальної цілісності – є досить складним завданням для будь-якої держави. Тим більше воно є складним для України, на території якої триває від 2014 р. неоголошена збройна агресія з боку Росії, що окупувала значну частину території України. Сама по собі наявність вищезначеного чинника зовнішньої агресії безумовно полегшує владі обґрунтування необхідності обмеження доступу до інформації та свободи слова. Проте такого чинника явно не досить для подібної аргументації.

Адже навіть за умов гібридної агресії не лише ЗМІ мають право поширювати відомості з питань, які становлять суспільний інтерес, у тому числі й щодо перебігу антитерористичної операції / операції об'єднаних сил (далі – АТО/ООС), але й громадянська має право отримувати зазначену інформацію в потрібному обсязі. Тому проблема пошуку й обґрунтування припустимих меж свободи слова в умовах гібридної агресії не втрачає актуальності, оскільки має на увазі впровадження заходів, покликаних погодити між собою право на свободу

слова, з одного боку, й інтереси національної безпеки, територіальної цілісності, забезпечення інформаційної безпеки – з іншого.

Звідси **метою та завданням роботи** є розроблення для впровадження заходів, що збалансують доступ до актуальної та правдивої інформації, свободу слова в умовах гібридної війни із цензурними обмеженнями, які вводяться внаслідок інформаційної агресії з боку РФ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняними науковцями й авторитетними експертами в медіасфері за час російської агресії напрацьовані різноманітні підходи щодо шляхів збалансування забезпечення свободи слова й цензурними обмеженнями в умовах гібридної війни.

Зокрема, М. Ожеван, розвиваючи тему свободи слова та її обмеження в умовах гібридної війни, здійснює проєкції на нинішні українські умови американського досвіду подібних обмежень за воєнних умов. Автор привертає увагу до тієї обставини, що за умов війни (підготовки до війни) цензура зазвичай доповнює пропаганда в усіх її «білих», «сірих» і «чорних» різновидах. Якщо цензура – це прийом негативного контролю громадської думки, то пропаганда має на меті цілеспрямоване фор-

мування цієї думки на користь певної політичної ідеї. Обидва підходи до комунікативної політики є вельми непопулярними в сучасному світі, де панують зазвичай норми ліберальної демократії, однією з яких є «свобода слова». Не випадково в багатьох Конституціях сучасних держав (з українською включно) міститься офіційна заборона на впровадження цензури [3].

Оцінюючи ситуацію зі свободою слова й тиском на ЗМІ в Україні, директор Агентства моделювання ситуацій В. Бала зауважує: «В Україні, безумовно, як би не говорили прихильники або противники свободи слова, основна проблема в тім, що немає законодавчого врегулювання. Ситуація не врегульована досить для того, щоб не було ніяких спекуляцій із приводу певних дій представників влади щодо ЗМІ – будь то обшуки, заборони, позбавлення ліцензій або що-небудь інше». Автор також підкреслює, що «порівнювати нашу ситуацію з іншими країнами недоречно, оскільки Україна перебуває в стані неоголошеної війни, коли інформаційний простір має регулюватись інакше. Має бути побудована робота ЗМІ. Зокрема, має бути чітко окреслено, що можна говорити, як викладати. Мають бути обмеження, законодавча заборона, яка передбачала б адміністративну й кримінальну відповідальність за порушення закону» [7].

Директор з аналітики громадської організації (далі – ГО) «Інтерньюз-Україна» В. Єрмоленко, аналізуючи проблему балансу між свободою та безпекою в контексті війни, наголошує: «Ми маємо не забувати, що пріоритет все-таки – це свобода, а безпека – це неодмінна умова для реалізації свободи. Але суспільства, які недооцінюють безпеку, ризикують бути знищеними. Тому й існує такий складний баланс між свободою та безпекою, де безпека є інструментом захисту свободи передусім» [4].

Своєю чергою директор Інституту зовнішньополітичних досліджень Г. Перепелиця, надаючи уваги свободі слова за відсутності офіційно впровадженого воєнного стану й наявної гібридної війни, в якій інформаційна компонента є її головною складовою частиною, зазначає, що воєнний стан передбачає певні обмеження, спрямовані на протидію дезінформаційно-пропагандистській кампанії країни-агресора, яка створює атмосферу інформаційного терору в інформаційному просторі країни – жертви агресії. Але, зауважує автор публікації, за наявного в Україні політичного режиму вмонтовані в цей режим медіа й свобода слова монополізуються олігархами або клептократією. Отже, експерт доходить висновку: «Під виглядом свободи слова Росія намагається досягти тих цілей, яких вона не досягла під час бойових дій. Йдеться про дискредитацію наших національних цінностей, створення сумнівів щодо українського державного будівництва, зовнішньополітичного

курсу й таке інше, що фактично підриває нашу національну безпеку» [4].

Директор Могилянської школи журналістики Є. Федченко додає, що свобода слова й гарантування національної безпеки є взаємопов'язаними й можуть існувати разом. Експерт підтримує розробку концепції так званої «войовничої демократії», яка полягає в тому, що успішність нашої боротьби буде залежати не від несумісності концепцій свободи й безпеки, а від того, що ми знайдемо системний підхід, який відкриє можливість ефективно боротися з дезінформацією [4].

Методи дослідження. У процесі проведення дослідження шляхів забезпечення балансу між свободою слова та її цензурними обмеженнями в умовах гібридної війни застосовувалися різні загальнонаукові методи, зокрема діалектичний, формально-логічний, соціологічний, статистичний і порівняльний.

Результати. Аналіз досвіду Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справах, які стосувались обмеження свободи слова в умовах збройного конфлікту, показує, що ЄСПЛ сформував низку стандартів, які дозволяють знаходити баланс між правом на свободу слова й захистом національних інтересів Держав-учасниць, а саме:

1) преса не повинна переступати меж, встановлених із метою захисту таких життєвих інтересів держави, як національна безпека або територіальна цілісність, запобігання загрози насильства або запобігання заворушень чи злочинів. Проте на неї покладаються обов'язки розповсюджувати інформацію та ідеї з питань політики включно зі спірними питаннями. Не лише преса має право поширювати інформацію та ідеї, але й суспільство має право їх отримувати. Свобода преси дає суспільству один із найкращих способів дізнаватися та формувати власну думку щодо ідей і позицій політичних лідерів;

2) існують вузькі межі (визначені п. 2 статті 10 Європейської Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод) для обмежень політичних виступів або дискусій із питань суспільного інтересу. До того ж межі дозволеної критики стосовно Уряду є значно ширшими, ніж щодо звичайного громадянина чи навіть політика. У демократичному суспільстві дії чи бездіяльність Уряду мають бути предметом пильної уваги не лише законодавчої чи судової влади, але й громадськості. Крім того, владне становище Уряду вимагає від нього стриманої позиції щодо порушення кримінального провадження, особливо якщо він має у своєму розпорядженні інші засоби реагування на невиправдані нападки й критику з боку опонентів. Проте, звичайно, компетентні державні органи як гаранті забезпечення громадського порядку у відповідь на таку критику можуть залишити за собою право вживати адекватні заходи, нехай навіть

і кримінально-правового характеру, але за умови дотримання критерію необхідності. Нарешті, якщо така критика являє собою підбурювання до насильства проти окремої особи, державної посадової особи чи до якої-небудь групи населення, державні органи влади, оцінюючи необхідність втручання у свободу вираження поглядів, застосовують критерій оцінки, який допускає більшу свободу у виборі засобів втручання;

3) якщо публікацію не можна розглядати як підбурювання до насильства або розпалювання міжнародної ненависті, Договірні Держави не повинні обмежувати право громадськості на отримання інформації на теми, що викликають суспільний інтерес, посилаючись на необхідність підтримання громадського порядку та безпеки, й піддавати ЗМІ тиску з боку кримінального законодавства [9].

У своїй практиці Європейський Суд із прав людини завжди наголошує, що необхідно знаходити справедливий баланс між фундаментальним правом особи на свободу вираження та законним правом демократичного суспільства захищати себе від діяльності терористичних організацій і держав, що їх підтримують.

Експертами Української Гельсінської спілки з прав людини й ГО «Детектор медіа» проведено аналіз ситуації з дотриманням свободи слова в Україні в умовах інформаційної війни й збройного конфлікту. За результатами окреслено проблемні питання, що стосуються можливих обмежень у сфері свободи слова, вимог інформаційної безпеки, а також питання запобігання «мові ворожечі» в засобах масової інформації:

1. В українських ЗМІ існує значний плюралізм у підходах і редакційних політиках щодо викладення конфлікту, а також спостерігається високий рівень непевності серед журналістів щодо професійних орієнтирів; це є свідченням того, що українська журналістська спільнота досі не виробила універсальних правил.

2. Українським ЗМІ бракує інституалізації редакційних практик щодо викладення тем, пов'язаних зі збройним конфліктом. Тож загалом журналісти більш схильні керуватися власним досвідом і поглядами, а не усталеними редакційними практиками й стандартами.

3. Емоційна напруга, яка супроводжує викладення збройного конфлікту, й відчуття причетності вплинули на переосмислення журналістами своєї професійної ролі в умовах конфлікту. Більшість журналістів вважає, що не може бути повністю «над ситуацією», хоча багато хто усвідомлює небезпеки такої позиції.

4. Відсутність державної політики у сфері забезпечення прав людини в умовах інформаційної війни призводить до загрозливих тенденцій – створення медійниками образу всього російського

населення як «запеклого ворога України», недотримання толерантності під час викладення перебігу АТО/ООС і життя людей, які проживають у тимчасово окупованих регіонах України.

5. Загалом в українському журналістському середовищі є розуміння нормативної важливості стандартів об'єктивності й збалансованості, однак в умовах конфлікту журналісти відчують непевність щодо можливості дотримання цих стандартів без потенційної шкоди для країни.

6. Журналісти вважають себе досить вільними у викладенні тем, пов'язаних із конфліктом (особливо в порівнянні з політичними темами), однак деякі журналісти відчують тиск редакції, суспільний тиск і свідомі можливої самоцензури. Зокрема, йдеться про уникання тем, які могли б нашкодити образу українських військових і зіграти на руку російській пропаганді [10, с. 25].

З 2018 року в межах ГО «Arc.UA» за фінансової підтримки від Києво-Могилянської Фундації Америки, Міжнародного фонду «Відродження» та інших приватних донорів реалізовується проєкт «Київські принципи», в рамках якого, спираючись на досвід демократичних країн світу, мають бути розроблені дієві й реалістичні стандарти захисту свободи слова під час міжнародного збройного конфлікту, а також буде проведений пошук балансу між свободою слова, свободою преси й національною безпекою. В остаточному документі розробники пропонують створити єдиний, інноваційний путівник для українських і міжнародних стейкхолдерів, який допоможе впровадити демократичні стандарти свободи слова під час війни [1].

Іншою громадською організацією – «Партнери цифрового правозахисту» (DDP) – за підтримки Американської асоціації юристів «Ініціативи з верховенства права» (ABA ROLI) реалізується проєкт «Україна: свобода вираження поглядів у період конфлікту». Фахівцями напрацьований звіт, у висновках якого зазначається:

– захист національної безпеки ще не означає правомірності обмеження прав і свобод людини. Ці дві концепції не можуть бути несумісними, натомість повинні розглядатися у своїй компліментарності;

– блокування інформаційної загрози й застосування оборонної тактики не може бути вдалою довгостроковою стратегією в цифрову еру. Завжди існуватимуть розвиненіші технології та засоби, що робитимуть можливим обхід будь-якого технічного обмеження;

– надзвичайно важливо створювати багатомовний якісний український контент і розширювати платформи для його розповсюдження;

– вилучення контенту можливе лише на підставі рішення суду за умови, що саме такий підхід є необхідним і пропорційним переслідуваній меті, як це передбачено міжнародним правом;

– під час розробки будь-яких нових законодавчих норм Україні слід керуватися рекомендаціями й зауваженнями спеціалізованих міжнародних органів та установ із питань свободи вираження поглядів;

– голоси журналістів повинні бути почутими. І це стосується не лише професійних журналістів, але й блогерів, осіб, що займаються громадською журналістикою та кожної особи, що ділиться своїми поглядами на просторах Інтернету. Вбивства й напади на журналістів, відсутність належного розслідування таких випадків призводять до

зменшення громадянської активності й створюють атмосферу страху й самоцензури;

– завдання держави полягає в тому, щоб сприяти розвитку журналістської діяльності. Усі випадки погроз та атак на журналістів повинні бути розслідувані, а винні особи знайдені й притягнені до відповідальності [6].

За даними дослідження «Барометр свободи слова», яке щорічно проводить Інститут масової інформації (далі – ІМІ), кількість порушень свободи слова в Україні за час гібридної агресії з боку РФ щодо України мала таку динаміку:

Кількість	Рік					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Перешкоджання законній журналістській діяльності (N_1)	150	100	108	92	96	99
Погрози й залякування (N_2)	98	36	43	38	33	37
Побиття та напади (N_3)	286	58	30	30	31	23
Ненадання доступу до інформації (N_4)	14	33	30	41	19	21
Кібератаки та юридичний тиск (N_5)	н.д.	17	11	15	28	36
Порушення свободи слова в Україні	995	310	264	281	235	243

Аналіз моніторингу ІМІ показує зростання кількості порушень свободи слова у 2019 році в порівнянні з 2018 роком, проте їх менше ніж у 2014–2017 роках. Причому у 2019 році зростання кількості порушень сталося в усіх ключових категоріях, які стосувалися фізичної агресії, доступу до інформації, кібератак та юридичного тиску. Як вважає керівниця відділу моніторингу свободи слова ІМІ К. Дячук, «причина погіршення ситуації зі свободою слова полягає в несистемному підході до розслідувань порушень, зростанні тиску медіавласників і політиків, що теж сприяє дискредитації професії журналіста, а також у слабкій солідарності в середовищі журналістів» [8].

Підсумовуючи вищенаведені напрацювання провідних науковців і представників експертного медіасередовища, до переліку заходів, що допоможуть збалансувати гарантування свободи слова й доступу до інформації з необхідними обмеженнями через безперервну гібридну війну, доцільно віднести:

1. *Вироблення та поступове впровадження в українське журналістське середовище універсальних правил, професійних принципів і стандартів роботи під час збройних конфліктів.* Ці правила, принципи й стандарти мають передусім базуватися на загальних професійних правилах роботи ЗМІ, ухвалених Міжнародною федерацією журналістів (далі – МФЖ) [11]. Водночас слід акцентувати на тому, що прийняті МФЖ документи прямо наголошують на вимогах об'єктивності журналістів, маючи на увазі, що «найпершим завданням журналіста є гарантування людям отримання правдивої та правдивої інформації за допомогою чесного зображення об'єктивної реальності» [11].

В українських реаліях гібридної війни універсальні правила, професійні принципи й стандарти роботи журналістів можна умовно поділити на дві групи.

Перша група стандартів стосується професіоналізму представників ЗМІ й має на увазі, що журналіст повинен бути особливо обережним та акуратним під час викладення матеріалів про АТО/ООС. Він зобов'язаний повно й точно надавати інформацію про боротьбу з країною-агресором, щоб тим самим сприяти відкритим суспільним обговоренням, які необхідні для вироблення консенсусних довгострокових рішень щодо проблем гібридної війни. Мають бути сформульовані застереження для журналіста, щоб вони не перетворилися на рупори (ретранслятори) наративів і міфологем, які нав'язуються супротивником, а також були свідомі необхідності дотримуватися балансу між правом аудиторії ЗМІ знати правду про реалії гібридної війни й імперативами забезпечення інформаційної безпеки.

Універсальні правила журналістської діяльності в умовах збройних конфліктів вимагають не допускати монтажу фото- й відеоматеріалів, котрі можуть спотворити уявлення аудиторії ЗМІ про реальні події, а також утримуватися від недоречної сенсаційності й натуралізму під час показу жахів війни, проявляючи належну повагу до моральних і релігійних почуттів аудиторії ЗМІ.

Друга група правил пов'язана із забезпеченням безпеки журналістів через проблеми, що виникають під час виконання ними професійних обов'язків. Наразі в Україні існує досить розвинене законодавство, яке мало б гарантувати безпеку діяльності журналістів, їх особисту безпеку,

безперешкодність роботи журналістів. На жаль, як показує статистика, воно не завжди спрацьовує та виконується. У відповідній публікації показана динаміка погроз і залякувань (N_2), побиття та нападів (N_3) за період 2014–2019 років (наведена в таблиці) [5, с. 17–21].

Спостерігаються дуже небезпечні тенденції в українському суспільстві до громадської поляризації, які призводять до того, що іноді журналісти тих медіа, які займають ту чи іншу суспільно-політичну позицію, стають жертвами цілеспрямованих провокацій або інцидентів, які відбуваються в природній ситуації напруженості й збільшення градусу суспільного несприйняття.

Виходячи із цього, журналістською спільнотою мають бути розроблені вичерпні рекомендації або алгоритми дій, що мають свою специфіку в конкретній ситуації. Крім того, в кожній редакції, кореспонденти якої працюють із «гарячими» темами, мають існувати свої норми й правила на цей випадок.

Який саме набір правил і норм вибере для себе за основу журналіст, – не так принципово, оскільки вони відрізнятимуться лише послідовністю дій. Важливе розуміння журналістом необхідності дотримання етичних норм і вміння сполучити їх зі своїми моральними установами, голосом своєї совісті.

2. Вимогою сучасності є *проведення реальної деолігархізації (демонополізації) ЗМІ, що допоможе журналістам зберігати стандарти журналістики, а не виконувати всі вказівки власників щодо замовних матеріалів (у тому числі проросійської спрямованості) чи поширювати «чорний» піар.*

На думку низки вітчизняних медіаекспертів, в Україні зникає професійна журналістика через те, що майже всі центральні телеканали, як і низка провідних друкованих та онлайн-медіа, монополізовані кількома олігархами, котрі мають свої політичні інтереси, які змінюються разом із політичною кон'юнктурою, що одразу відбивається на редакційній політиці мас-медіа. В умовах війни, коли суттєво впав ринок реклами, залежність медіа від дотаційних олігархічних бюджетів лише зросла, як і залежність у проведенні редакційної політики.

Зокрема, старший аналітик Українського кризового медіацентру О. Цехановська зазначила, що «ми не можемо говорити про справжню зрілу свободу слова в Україні, коли ми живемо в медійному просторі, де функціонують олігархічні телеканали, які найбільш популярні й мають найбільше довіри серед населення, коли ми живемо в медійному просторі, в якому регіональні ЗМІ вимушені виживати на мізерні кошти в умовах диктатури власників і далеко не завжди професійної редакційної політики, в умовах, коли дійсно незалежних ЗМІ дуже мало, вони функціонують у дуже скрутних

фінансових умовах і частково саме це впливає на не досить хорошу якість контенту, який вони продають, і, відповідно, цей контент не послуговується популярністю». За її даними, «лише за 2019 рік рівень довіри до традиційних медіа в Україні знизився на 11%, і водночас тенденція є особливо загрозливою на тих територіях України, які є найбільш вразливими для російського інформаційного впливу в усіх його формах» [4].

На думку Р. Кульчицького, головного редактора Texty.org.ua, проблеми в ЗМІ України відбуваються через те, що, по-перше, медіа належить олігархам, і, по-друге, журналісти реально отримують дуже маленькі зарплати, тому, як правило, вони йдуть у піар, який робиться не в інтересах громадськості, а в інтересах замовника чи власника ЗМІ. Виходячи із цього, він пропонує «в олігархів забрати ліцензію та створити 3 канали суспільних, напівдержавних, напівприватних медіа і поділити між ними ринок, а також створити незалежні наглядові ради й переформатувати ринок телеканалів» [4].

Згідно з принципами державної політики у сфері телебачення та радіомовлення, визначених у Законі України «Про телебачення і радіомовлення», Українська держава зобов'язалась встановити «дієві обмеження щодо монополізації телерадіоорганізацій промислово-фінансовими, політичними й іншими групами чи окремими особами», а також гарантувати «захист телерадіоорганізацій від фінансового й політичного тиску з боку фінансово-політичних груп та органів державної влади та органів місцевого самоврядування».

Тривалий час ці положення залишалися абсолютно декларативними, оскільки чинне регулювання не лише не встановлювало жодних дієвих перешкод для концентрації медіа у власності окремих олігархів, але й не сприяло в принципі розкриттю інформації про те, хто є реальним власником тих чи інших теле- й радіоканалів. Ухвалення у вересні 2015 року Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прозорості власності засобів масової інформації та реалізації принципів державної політики у сфері телебачення і радіомовлення» сприяло становленню більш прозорого й демополізованого медійного середовища.

Зокрема, медіа на законодавчій основі зобов'язані розкривати інформацію про те, хто насправді за ними стоїть. Також створені передумови для ефективного контролю задля недопущення монополізму у сфері телерадіомовлення. Відповідно до деталізованих вимог закону жодна фізична або юридична особа одноособово й / або спільно з групою пов'язаних осіб не має права контролювати в будь-який спосіб понад 35 відсотків загального обсягу відповідного територіального телерадіоінформаційного ринку – загальнонаціонального, регіонального або місцевого. Водночас

розуміння, що вважати «ринком», поки що в Україні також немає, як немає і достатніх повноважень для оцінки реального стану справ і належного контролю з боку Нацради з питань телебачення та радіомовлення. Для повноцінної реалізації цих цілей Україні варто розглянути варіанти впровадження вимог щодо фінансової прозорості ЗМІ [2].

Висновки. Деолігархізація має стати однією з ключових реформ у сфері регулювання інформаційного простору, але цей процес не означає націоналізації медійних ресурсів чи їх перерозподіл між лояльними до влади новими олігархами. Деолігархізація означає нові прозорі правила гри на ринку медіа, які б позбавили можливості олігархів використовувати їх як інструмент впливу чи тиску, тим самим забезпечивши реальну свободу слова в умовах війни.

Аби мінімізувати вплив власників на редакційну політику, слід ефективніше використовувати інструменти Нацради з питань телебачення та радіомовлення, які вочевидь не повинні зводитися виключно до накладання штрафів за порушення ліцензійних умов мовлення. Набагато ефективніше мають бути залучені механізми Мін'юсту, який видає свідоцтва про реєстрацію друкованих та онлайн-ЗМІ. Щодо топменеджменту мас-медіа, то йому мають бути забезпечені гідні «шляхи відступу» в разі виникнення конфлікту з власниками телерадіоканалів чи друкованих ЗМІ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Захист свободи слова під час міжнародного збройного конфлікту. *Arc.UA*. URL: <https://arcua.org/publikacziui/zaxist-svobodi-slova-pid-chas-mizhnarodnogo-zbrojnogo-konfliktu.html> (дата звернення: 03.01.2021).
2. Медійна реформа: досягнення Революції Гідності та виклики для нової влади. *Громадський простір* : вебсайт. URL: <https://www.prostir.ua/?library=medijna-reforma-dosyahnennya-revoljutsijihidnosti-ta-vyklyky-dlya-novoji-vlady> (дата звернення: 03.01.2021).
3. Ожеван М.А. Свобода слова та її обмеження в умовах війни: американський досвід та його проєкції на Україну. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2015. № 5. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2513/2243.
4. Прес-реліз круглого столу «Свобода слова в умовах інформаційної війни: внутрішній фронт». *Інститут зовнішньополітичних досліджень*. URL: http://www.fpri.kiev.ua/news_view/pres-reliz-kruglogo-stolu-na-temu-svoboda-slova-v-umovah-informacijnoi-vijni-vnutrishnij-front/ (дата звернення: 03.01.2021).
5. Приглушені голоси: право на свободу слова в умовах збройного конфлікту на сході України / О.А. Біда, А.Б. Блага, О.А. Мартиненко, М.Г. Статкевич ; за заг. ред. А.П. Буценка . Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ : КИТ, 2015. 60 с.
6. Кирилюк О.Л. Свобода вираження поглядів у період конфлікту: українські реалії. Аналітичний

звіт 04/2017. Київ, 2017. 36 с. *Центр демократії та верховенства права*. URL: https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/Freedom-of-Expression_Report_Ukraine_DDP_UKR.pdf (дата звернення: 03.01.2021).

7. Бала В.М. Свобода слова в Україні: в чому головна проблема? 2 лютого 2018 р. *Аналітичний портал «Слово і діло»*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/02/02/pogljad/suspilstvo/svoboda-slova-ukrayini-chomu-holovna-problema> (дата звернення: 03.01.2021).

8. Свобода слова в Україні у 2019 році погіршилася – ІМІ. 16 січня 2020 р. *Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/svoboda-slova-v-ukrayini-u-2019-rotsi-pogirshylasya-imi-i31267> (дата звернення: 03.01.2021).

9. Свобода слова в умовах збройного конфлікту. Огляд практики Європейського суду з прав людини / О.О. Бурмагін, Л.В. Опришко, Д.І. Опришко. Київ : ГО «Платформа прав людини», 2019. 112 с.

10. Свобода слова в умовах інформаційної війни та збройного конфлікту / А.Б. Блага, О.А. Мартиненко, Б.С. Мойса, Р.В. Шутов ; за заг. ред. О.А. Мартиненка. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ, 2017. 85 с.

11. Status of Journalists and journalism ethics: IFJ principles. 05 May 2003. *Internet archive*. URL: <https://web.archive.org/web/20121114075747/http://www.ifj.org/en/articles/status-of-journalists-and-journalism-ethics-ifj-principles> (дата звернення: 03.01.2021).

REFERENCES:

1. Zakhyst svobody slova pid chas mizhnarodnogo zbroinoho konfliktu [Protection of freedom of speech during an international armed conflict]. *Arc.UA*. URL: <https://arcua.org/publikacziui/zaxist-svobodi-slova-pid-chas-mizhnarodnogo-zbrojnogo-konfliktu.html> [in Ukrainian].
2. Mediina reforma: dosyahnennia Revoliutsii Hidnosti ta vyklyky dlia novoi vlady [Media Reform: Achieving the Revolution of Dignity and Challenges for the New Government]. URL: <https://www.prostir.ua/?library=medijna-reforma-dosyahnennya-revoljutsijihidnosti-ta-vyklyky-dlya-novoji-vlady> [in Ukrainian].
3. Ozhevan, M.A. (2015). Svoboda slova ta yii obmezhenia v umovakh viiny: amerykanskyi dosvid ta yoho proektsiina Ukrainu [Freedom of speech and its restrictions in conditions of war: the American experience and its projections in Ukraine]. *Mizhnarodni vidnosyny. Seriia "Politychni nauky"* [International relations, part "Political sciences"], no.5. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2513/2243 [in Ukrainian].
4. Pres-reliz kruhloho stolu «Svoboda slova v umovah informatsiinoi viiny: vnutrishnij front» [Press release of the round table 'Freedom of Speech in the Conditions of Information War: Internal Front']. *Instytut zovnishnopolitychnykh doslidzhen* [Foreign Policy Research Institute]. URL: http://www.fpri.kiev.ua/news_view/pres-reliz-kruglogo-stolu-na-temu-svoboda-slova-v-umovah-informacijnoi-vijni-vnutrishnij-front/ [in Ukrainian].
5. Pryhlusheni holosy: pravo na svobodu slova v umovakh zbroinoho konfliktu na skhodi Ukrainy [Muffled voices: the right to freedom of speech in the context of

the armed conflict in eastern Ukraine] (2015) / O.A. Bida, A.B. Blaha, O.A. Martynenko, M.H. Statkevych; za zah. red. A.P. Bushchenka. Ukrainska Helsinska spilka z prav liudyny [Ukrainian Helsinki Human Rights Union]. K., KYT [in Ukrainian].

6. Svoboda vyrazhennia pohliadiv u period konfliktu: ukraïnski realii. Analitichniy zvit 04/2017 [Freedom of expression in times of conflict: Ukrainian realities. Analytical report 04/2017]. URL: https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/Freedom-of-Expression_Report_Ukraine_DDP_UKR.pdf [in Ukrainian].

7. Svoboda slova v Ukraini: v chomu holovna problema? [Freedom of speech in Ukraine: what is the main problem?]. *Analitichniy portal "Slovo i Dilo"*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/02/02/pogljad/suspilstvo/svoboda-slova-ukrayini-chomu-holovna-problema> [in Ukrainian].

8. Svoboda slova v Ukraini u 2019 rotsi pohirshylasia – IMI [Freedom of speech in Ukraine deteriorated – IMI]. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/>

svoboda-slova-v-ukrayini-u-2019-rotsi-pogirshylasya-imi-i31267 [in Ukrainian].

9. Svoboda slova v umovakh zbroinoho konfliktu. Ohliad praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny [Freedom of speech in an armed conflict. Review of the practice of the European Court of Human Rights] (2019) / Burmahin O.O., Opryshko L.V., Opryshko D.I. Kyiv : HO Platforma prav liudyny [in Ukrainian].

10. Svoboda slova v umovakh informatsiinoi viiny ta zbroinoho konfliktu [Freedom of speech in the context of information war and armed conflicts] (2017) / A.B. Blaha, O.A. Martynenko, B.S. Moisa, R.V. Shutov; za zah. red. O.A. Martynenka. Ukrainska Helsinska spilka z prav liudyny [Ukrainian Helsinki Human Rights Union]. K. [in Ukrainian]

11. Status of Journalists and journalism ethics: IFJ principles. URL: <https://web.archive.org/web/20121114075747/http://www.ifj.org/en/articles/status-of-journalists-and-journalism-ethics-ifj-principles> [in English].

The ways of ensuring a balance between freedom of speech and censorship in the conditions of a hybrid war

Datsenko Alina Yuriivna

Postgraduate Student,
National Institute for Strategic Studies
Pyrohova str., 7A, Kyiv, Ukraine

The article is devoted to the problem of finding a balance between ensuring freedom of speech and the need to impose restrictions due to information aggression by the Russian Federation, aimed at destabilizing the internal political situation, reducing the ability of the people of Ukraine to resist the aggressor country.

The article proposes implementation practical measures in the field of regulation of the information space of Ukraine, based on the analysis of the experience and practice of the European Court of Human Rights in cases related to the restriction of freedom of speech in the context of an armed conflict, as well as the work of leading domestic scholars and experts in the mass media to justify ways, which will help balance guaranteeing freedom of speech and access to information with the necessary restrictions due to the ongoing hybrid war.

These measures provide, first of all, the elaboration and gradual introduction into the Ukrainian journalistic environment of universal rules, professional principles and standards of work during armed conflicts. The first group of standards concerns the professionalism of mass media representatives regarding the completeness and accuracy of providing information on the fight against an aggressor country, which will facilitate an open public discussion of consensus long-term solutions to the problems of hybrid war. The second group is associated with ensuring the safety of journalists due to the problems that arise in the performance of their professional duties (personal safety, unhindered work).

The next fundamental step should be conducting real de-oligarchization (demonopolization) of the mass media, which will help journalists maintain the standards of journalism (rather than follow the owners' instructions on the ordered materials, including pro-Russian orientations), and the state should develop new transparent rules of the game in the media market, which deprived the oligarchs of the opportunity to use them as an instrument of influence or pressure, thereby ensuring real freedom in the context of war.

The comprehensive implementation of these measures of organizational and methodological and regulatory nature will increase the level of information security of the state in the conditions of information war.

Key words: state policy in the field of information security, information war, protection of information space, freedom of speech, disinformation, censorship.